

Varför punktskrift

Den frågan ställer ibland människor som ser. De tycker att det verkar enklare för synskadade att läsa talböcker än stora, tunga punktskriftsböcker. Det måste vara lättare att lyssna än att läsa med fingertopparna, tycker man. Utvecklingen av talboksmediet måste väl göra punktskriften mindre nödvändig för synskadade personer?

Därför punktskrift

Punktskriften har en mycket viktig funktion att fylla. Att lära sig punktskrift innebär inte bara att lära sig läsa utan också att lära sig skriva. För att kunna göra anteckningar, skriva brev och sköta ett arbete är punktskriften av största värde. Anpassade datorer har dessutom öppnat nya möjligheter för informationssökning på Internet.

Kunskaper i punktskrift innebär att man får tillgång till ett skriftspråk. Man kan skriva själv, läsa aktivt och koncentrera sig på texten. Ytterligare en fördel med punktskriften är att man läser själv och slipper få texten tolkad av någon annan.

Punktskriftssystemet

Louis Braille

Punktskriften skapades av Louis Braille. Han föddes i en by på den franska landsbygden år 1809 och förlorade synen vid tre års ålder. Som tioåring började han på blindskolan i Paris. Där fick han lära sig läsa olika blindskriftssystem, bland annat latinska tryckbokstäver i relief. Dessa var svåra att avläsa med fingrarna, och ännu svårare blev det då man för att spara papper övergick till mindre bokstäver.

Charles Barbier, en före detta officer i den franska underrättelsetjänsten, uppfann ett militärt chiffersystem som bestod av 12 upphöjda punkter i olika kombinationer. Han försökte också lansera det på blindskolan i Paris. Louis Braille förenklade systemet och år 1825, bara 16 år gammal, blev han klar med det punktskriftssystem som idag används över hela världen.

Det mest geniala med punktskriften, och det som skiljer den från tidigare blindskriftssystem, är att den också går att skriva med hjälp av enkla redskap.

Braille utvecklade även ett punktskriftssystem för musiknoter.

Punktskriften

Ett punktskriftstecken består av sex upphöjda punkter. Punkterna har grupperats i två lodräta rader i en ruta, en punktskriftscell. Vänster rad – räknat uppifrån och ner – består av punkterna 1, 2 och 3 och höger rad av punkterna 4, 5 och 6.

Till alfabetets tio första bokstäver använder man de fyra övre punkterna i systemet: 1, 2, 4 och 5. Bokstaven a är punkten 1. De tio följande bokstäverna bildas genom att man lägger till punkten 3. Bokstaven k är alltså punkterna 1 och 3. De sista bokstäverna i alfabetet bygger på tillägg av punkterna 3 och 6.

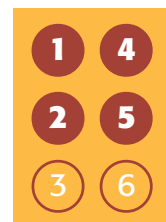
Totalt möjliggör systemet 63 olika kombinationer. För att få ännu fler använder man förtecken eller teckenkombinationer. Alfabetets första tio bokstäver bildar tillsammans med förtecknet

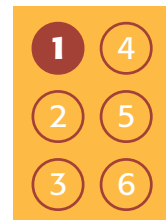
siffror.

Alla skiljetecken finns i punktskriften. Det går också att återge matematiska och fonetiska tecken samt datasymboler.

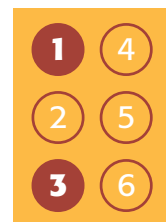
Punktskriften ser i princip likadan ut över hela världen, alltså även i länder som Kina. Men det som kan vara ett hinder, när man vill läsa punktskriftsböcker från andra länder, är de kortskriftssystem som finns inom olika språkområden. Kortskriften har kommit till bland annat därför att punktskriften tar så stor plats. En medelstor roman fyller i punktskrift cirka fem volymer. Genom att förkorta vissa ord kan man spara något på utrymmet. Varje språk har sitt eget system för kortskriften. Sverige har ett kortskriftssystem med fyra nivåer av olika komplexitet.

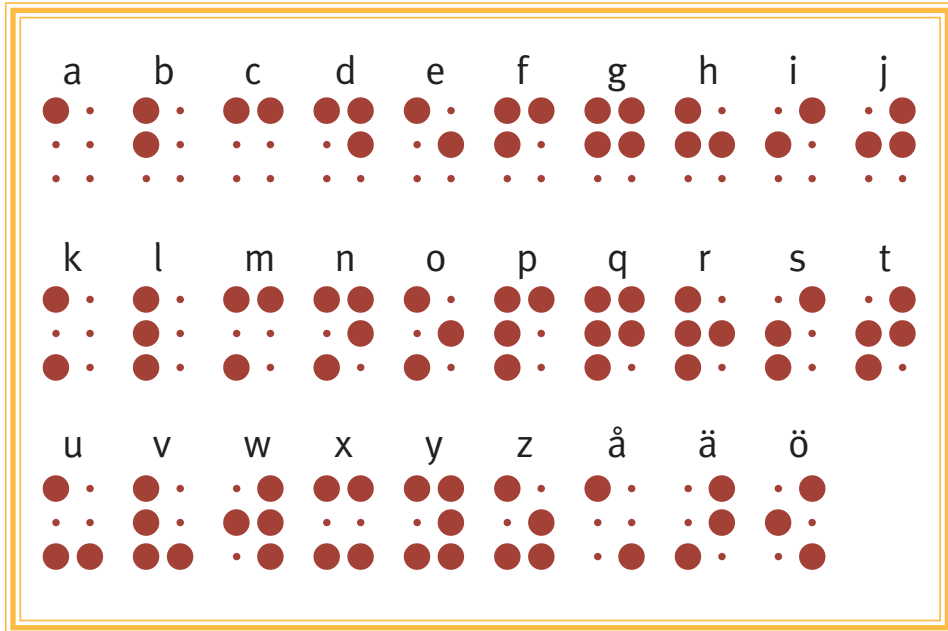
A

K

Böcker trycks i allmänhet i fullskrift, det vill säga utan punkt-
skriftsförkortningar. All text som publiceras i punktskrift bör
framställas i fullskrift eftersom den då är läsbar för alla punkt-
skriftsläsare.

Att lära sig punktskrift

Barn och punktskrift

Gravt synskadade barn går i vanlig skola på hemorten. De lär sig läsa punktskrift i ungefär samma takt som seende barn lär sig läsa. Synskadade elever använder i allmänhet samma läromedel som sina seende kamrater, men överförda till punktskrift. Datorn är också ett viktigt hjälpmedel i punktskriftsundervisningen.

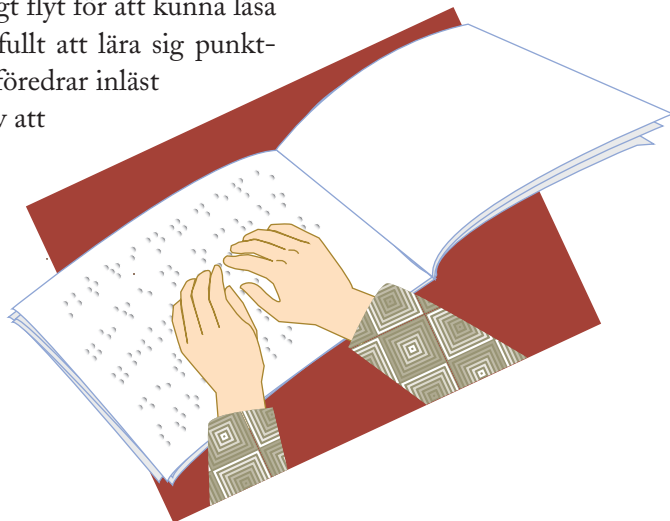
Lärare som har synskadade barn i sin klass kan få råd och stöd från Specialpedagogiska institutet.

Vuxna och punktskrift

Det är ofta svårare för vuxna än för barn att lära sig punktskrift. Man behöver god känsel i fingertopparna eftersom man vid läsning använder båda händernas fingertoppar.

Det tar tid att lära sig läsa med tillräckligt flyt för att kunna läsa hela böcker. Men det är ändå meningsfullt att lära sig punktskrift som nysynskadad. Även den som föredrar inläst material framför punktskrift har nytta av att regelbundet läsa punktskrift. Att läsa en tidningsartikel, att själv anteckna ett telefonnummer och att läsa på talboksetiketten är betydelsefullt.

För den som blir synskadad vid vuxen ålder finns det kurser där man kan lära

sig punktskrift. Kurser arrangeras bland annat av landstingens syncentraler, vissa folkhögskolor och Synskadades Riksförbund, SRF.

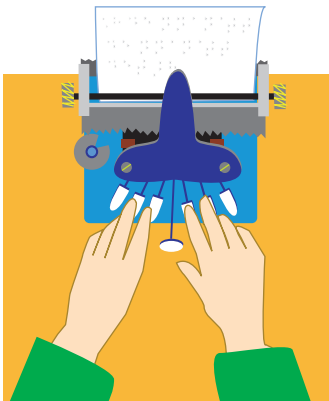
Att skriva punktskrift

Innan Louis Braille konstruerade punktskriftssystemet fanns många typer av blindskrift. Det som skiljer Brailles system från övriga blindskriftssystem är att den synskadade själv kan skriva med enkla redskap.

Det enklaste redskapet som kan sägas motsvara en blyertspenna är stiftet och regletten. Stiftet är en liten syl som man trycker ned i papperet som läggs i en rutmönstrad metallskiva, regletten. Rutorna ger ledning för hur punkterna ska placeras.

När man skriver blir det gropar i punktskriftspapperet. Man vänder sedan på papperet för att läsa det man har skrivit. Man skriver alltså spegelvänt.

Redan under Brailles livstid konstruerades den första skrivmaskinen för punktskrift. Tysken Otto Pichts punktskriftsmaskin från 1900-talets början, var den första som framställdes i större serier. Den används fortfarande av många synskadade personer. En annan vanlig maskin är Perkinsmaskinen som har utvecklats vid Perkins School for the Blind i USA.

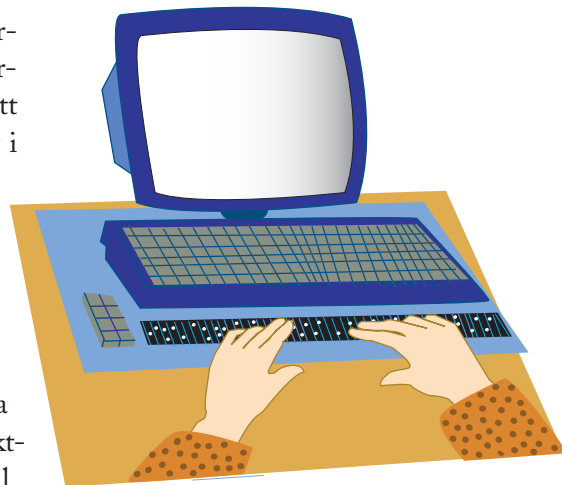
Punktskriftsmaskinerna är lättare att använda än regletten och texten blir rättvänd från början. Maskinerna har sex tangenter, en för varje punkt. Man skriver en bokstav i taget. För bokstaven r trycker man alltså samtidigt ner de tangenter som motsvarar punkterna 1, 2, 3 och 5.

Idag använder många synskadade också vanliga persondatorer. Konverteringsprogram och punktskriftsprintrar gör det möjligt att ta fram punktskrift på papper. Bildskärmen avläses med en punktskriftsskärm och/eller talsyntes.

Det finns utöver vanliga persondatorer andra datorbaserade anteckningshjälpmedel. De är mindre i formatet och lätta att ta med sig. Ofta fungerar de så att man för över det inskrivna och lagrade materialet i en dator för vidare behandling.

Att trycka i punktskrift

Alla punktskriftsböcker i Sverige och i en stor del av världen framställs med hjälp av datateknik. Genom att skanna av texten eller använda den digitala textfilen från ett bokförlag producerar man en punktskriftsbok. Underlaget konverteras och anpassas till punktskrift. När punktskriftstexten är klar sker själva tryckningen i en punktskriftsprinter. Man kan trycka både enkel- och dubbelsidigt.

TPB och punktskriften

Produktion

Talboks- och punktskriftsbiblioteket, TPB, producerar och lånar ut och säljer punktskriftsböcker. TPB gör cirka 400 nya titlar i punktskrift varje år. Låntagare kan själva föreslå att böcker överförs till punktskrift, vilket innebär att utbudet av punktskriftsböcker blir varierat och inriktat på användarnas önskemål och behov.

Ungefär hälften av produktionen är barnböcker. För att synskadade vuxna ska kunna läsa bilderböcker för seende barn finns det plastblad med punktskrift mellan den tryckta bokens sidor. En synskadad person kan då läsa punktskriften samtidigt som barnet tittar på bilderna i boken. På punktskriftsbladet finns också en kort bildbeskrivning.

När en tryckt bilderbok har mycket text, väljer man att göra en separat punktskriftsbok med en ficka för den tryckta boken. Här har alltså den vuxna och barnet varsin bok att läsa och bläddra i. Sidorna i den tryckta boken är numrerade med punktskrift. Dessa punktskriftsböcker kallas bredvidböcker.

TPB har ett särskilt uppdrag att utveckla taktila bilderböcker för barn. Böckerna har bilder i form av reliefer och figurer i olika material. Bilderna är anpassade för synskadade men texten är densamma som i den tryckta förlagan och finns både i punktskrift och storstil.

Interfolierad bok

Inklistrad punktskrift

Bredvidbok

Taktill bilderbok

Att låna punktskrift

TPB är Sveriges enda bibliotek för punktskriftsböcker och punktskriftsläsarna lånar direkt från TPB. TPB förmedlar även punktskriftsböcker till bibliotek, skolor och institutioner.

Punktskriftsböcker skickas kostnadsfritt med posten. Man kan se vilka böcker som finns på TPB i TPB-katalogen (<http://katalog.tpb.se>).

Försäljning av punktskriftsböcker

Som punktskriftsläsare har man möjlighet att köpa böcker ur TPB:s punktskriftsproduktion. Ett par gånger om året kommer en försäljningslista, som presenterar ett urval ur produktionen. Priserna för privatpersoner är kraftigt subventionerade. Bibliotek och institutioner har också möjlighet att köpa punktskriftsböcker från TPB men betalar då ett högre pris.

Punktskriftstjänsten

Punktskriftstjänsten på TPB är en individuell service till dövblinda och synskadade punktskriftsläsare, som kostnadsfritt kan få material utskrivet på punktskrift. Exempel på sådant material är bruksanvisningar, sångtexter, recept och handarbetsbeskrivningar. I servicen ingår inte hela böcker, skolmaterial och hela tidningar.

Punktskriftsläsare kan också prenumerera på innehållsförteckningar till ett antal tidskrifter. De artiklar man är intresserad av kan man sedan beställa för utskrift på det sätt man föredrar; med

eller utan förkortning, med normalt eller dubbelt radavstånd eller via e-post.

Tidskriften Vi punktskriftsläsare

För att informera om sitt arbete på punktskriftsområdet ger TPB ett par gånger om året ut tidskriften Vi punktskriftsläsare. Den innehåller även information om Punktskriftsnämndens verksamhet. Prenumerationen är kostnadsfri och tidskriften ges ut både i punktskrift och i tryckt form.

Punktskriftsnämnden

Punktskriftsnämnden är en statlig nämnd under TPB, som har till uppgift att främja och utveckla punktskriften som skriftspråk för synskadade. Punktskriftsnämnden ska också utarbeta normer för svensk punktskrift samt medverka i internationellt normeringsarbete. Nämnden samarbetar med myndigheter och organisationer inom området och arrangerar konferenser och seminarier. Ledamöterna utses av regeringen för tre år i taget.

I skriftserien *Svensk punktskrift* publicerar Punktskriftsnämnden skrivregler och rekommendationer för punktskrift samt andra böcker om punktskrift och taktila/kännbara bilder.

Andra aktörer i punktskriftssverige

Tidskrifter och studiecirkelmaterial i punktskrift

Synskadades riksförbund, SRF, ger ut flera tidskrifter i punktskrift, så kallade ersättningstidningar. De innehåller i huvudsak klipp ur tryckta tidningar med blandad läsning om hem och fritid, aktuella personer och händelser, ny skönlitteratur och ungdomsfrågor.

SRF producerar även kursmaterial till studiecirkelar i punktskrift.

Läromedel i punktskrift

Specialpedagogiska institutet ansvarar för produktion av läromedel i punktskrift till elever i grundskola och gymnasium.

Aktuella adresser

Bibliotek och bokförsäljning

Talboks- och punktskriftsbiblioteket

122 88 Enskede

BESÖKSADRESS: Sandsborgsvägen 52,
Enskede

TFN: 08-39 93 50 (vx), 020-48 17 31

FAX: 08-659 94 67

E-POST: utlåningen lib@tpb.se

Försäljningen pfors@tpb.se

INTERNET: www.tpb.se

Punktskriftstjänsten

Talboks- och punktskriftsbiblioteket

122 88 Enskede

TFN: 08-39 93 50 (vx)

FAX: 08-659 94 67

E-POST: pskrift@tpb.se

Punktskriftsnämnden

Talboks- och punktskriftsbiblioteket

122 88 Enskede

TFN: 08-39 93 50 (vx)

FAX: 08-659 94 67

E-POST: pn@tpb.se

INTERNET:

www.punktskriftsnamnden.se

Läromedel

SIT

Lokalkontor – Stockholm

Box 12161, 102 26 Stockholm

BESÖKSADRESS: Rålambsvägen 32B

TFN: 08-737 16 00 (vx)

FAX: 08-737 16 99

TEXTTEL: 08-737 16 90

E-POST: ostra@sit.se

Studiecirkelmaterial

Synskadades Riksförbund

Verksamhetsgruppen

122 88 Enskede

TFN: 08-39 90 00 (vx)

FAX: 08-39 93 22

E-POST: stud@srfriks.org

Talboks- och punktskriftsbiblioteket
122 88 Enskede
Besöksadress: Sandsborgsvägen 52
Telefon: 08-39 93 50 (vx)
Internet: www.tpb.se